

ALOHIDA YORDAMGA MUXTOJ BO'LGAN BOLALAR UCHUN IXTISOSLASHTIRILGAN MAKTAB O'QUVCHILARIDA MUSIQIY-RITMIKA DARSLARINING MAZMUN VA MOHIYATI

Parida Pulatova

*Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti
Maxsus pedagogika va inklyuziv ta'lim fakulteti Oligofrenopedagogika kafedrası
professori, p.f.n.*

Durdona Ortiqova

1-kurs magistri

Annotatsiya: *Alohida ta'limga ehtiyoji bo'lgan bolalarda musiqiy-ritmika darslarining ahamiyati maqsadi va vazifalari mazmuni ochib berilgan. Musiqa savodi usullarini egallash uchun logoritmik mashqlarga jo'r bo'layotgan musiqani idrok qilish, tinglash, ajrata olish, eslab qolish, musiqa asarlarini ifoda vositalari xarakteri, mazmuni, shakl (ritm, temp, dinamika va boshqalarni aniqlash) harakatlarda musiqa topshiriqlarini bajarish qobiliyatini shakillantirish masalasi yoritilgan.*

Kalit so'z va iboralar: *alohida ta'lim, maxsus maktab, musiqa, ritmika, tarbiya, logoritmika.*

Аннотация: *Раскрыты значение, цель и задачи уроков музыкальной ритмики для детей с особыми образовательными потребностями. Восприятие, слушание, различение, запоминание музыки, сопровождающее логарифмические упражнения по овладению навыками музыкальной грамотности, формированию умения выполнять музыкальные задачи в действиях, характере, содержании, форме (определении ритма, темпа, динамики и т. д.) средств выражения музыкальных произведениях данная проблема освещена.*

Ключевые слова и фразы: *специальное образование, специальная школа, музыка, ритмика, образование, логарифмическое.*

Annotation: *The importance, purpose, and tasks of music-rhythm lessons for children with special educational needs are revealed. Perceiving, listening, distinguishing, remembering music accompanying logarithmic exercises for mastering musical literacy skills, forming the ability to perform musical tasks in actions, the character, content, form (determining rhythm, tempo, dynamics, etc.) of the means of expression of musical works the issue is covered.*

Key words and phrases: *special education, special school, music, rhythmic, education, logarithmic*

Musiqaviy ritmika — bolalarni musiqa bilan uyg'un jismonan rivojlanishiga, musiqaviy eshitish qobiliyatini rivojlanishiga, harakatlarini ifodali bo'lib borishiga zamin

yaratadi. Bolalarda musiqaga emotsional munosabatini vujudga keltirish uchun avvalo ulardan musiqaga qiziqish va zavq-shavq, o'g'il va qizlarda axloqiylikni tarbiyalashga xizmat qiladi, nutqni to'g'ri, hissiy tushinishga o'rgatadi.

Musiqaviy — ritmik hissiy asosida ritmik — tarbiya amalga oshiriladi. Musiqa savodi usurlarini egallash uchun logoritmik mashqlarga jo'r bo'layotgan musiqani idrok qilish, tinglash, ajrata olish, eslab qolish, musiqa asarlarini ifoda vositalari xarakteri, mazmuni, shakl (ritm, temp, dinamika va boshqalarni aniqlash) harakatlarda musiqa topshiriqlarini bajarish qobiliyatini shakllantirib borish vazifalari logoritmik mashg'ulotlarda amalga oshiriladi.

Bu borada ritmik tarbiya sistemasida Emil Jak Dalkroz Yevropaga tanildi (1965-1950). U ritmik harakatlarini o'z holicha madaniy, estetik ta'siri haqida fikr yuritadi.

Rossiyada S.N.Shaxovskaya, V.K.Koroboyeva, B.M.Grishlun, L.F.Spirova, N.A.Nikashena, G.I.Gorenko, T.B.Filicheva, G.V.Chirkina, A.V.Yastrebova, YE.F.Sobotivich va boshqalar esa nutq anamaliyalari borasida izlanganlar.

Biz izlayotgan mavzu borasida G.A.Valkova e'tiboriga molik fikrlarini o'zining «Logopedik ritmika» qo'llanmasida bayon etgan. Ritmik tarbiya, ritmik gimnastika yordamida bolalarni koordinatsiyasini, nutqini rivojlantirish borasida metodik tavsiyalar mavjud, lekin psixomotor funksiyalarini rivojlantirish borasida eslatib ketilgan xolos.

Lekin, O'zbekistonda nutqi to'liq rivojlantirib o'zbek bolalarda logoritmika davrida nutqini rivojlantirish ilmiy, amaliy tomonlari ishlanmagan.

Bu mavzuda ilmiy — tadqiqot ishlari deyarli yo'q.

Shu bois, nutqi to'liq rivojlanmagan bolarga maxsus logoritmik ta'limi ilmiy — nazariy asoslarini ishlab chiqarish dolzarb masalalaridan biridir.

Musiqa — ritmik hissiyot asosida musiqiry ritmik tarbiya shakllanib, rivojlanib boradi. Uning mazmunini shaxsiy erkin va xissiy ta'sir vositasida tarbiyalash maqsadida musiqadan foydalanish tashkil etadi.

Musiqiy asarlarning xilma —xil mavzulardan iboratligi, usiqaviy o'yinlar va hokazo shunga o'xshash boy usiqa saaralar tufayli bolalar idroki — qobiliyati rivojlanib boradi. Musiqiy - ritmik mashqLar erkin yuzaga keladigan harakatlar hisoblanadi. Chunki bola qo'ygan vazifani idrokli ravishda erkin

bajaradi. O'yinlar, raqslar tashqi ko'rinishni o'z vaqtida qazg'atish uchun o'z vaqtida ta'sir ztish bir qiyofadan ikkinchi qiyofaga zudlik bilan uta olish kabilarni o'zlashtirishga yordam beradi.

Musiqiy — ritmik harakatlar bolalar va kattalar musiqadan zavq olish, ta'sirlanish kabilarga undaydi. Hissiy iltifot mohiyatiga ko'ra turli hil bo'ladi. Kichik maktabgacha taroiya yoshda u ixtiyorsiz harakatlarda namoyon bo'ladi, ya'ni bolalar mimikasi tez — tez o'zgarib, ixtiyorsiz ravishda gavda, oyoq. qo'llar harakatga keladi; kattaroq yoshda esa, o'yin jarayonida hissiy iltifot asta — sekin ixtiyoriy ravishda ro'y beradi. Musiqiy — ritmik tarbiya mohiyatini qo'shiq, o'yinlar, ritmik mehnat jarayoni, bayramlar tashkil etadi.

Musiqiy — ritmika mashg'ulotlarida deyarli tez—tez harakatli o'yinlardan foydalanadi. Musiqiy — ritmikani N.I.Pirogov tarbiyaning qudratli vositasi deb baholangan edi. XIX — asrning 60 —yillarida N.I.Pirogov keyinchalik esa, YE.N.Vodovodova, P.F.Kantarev va boshqalar harakatli o'yinlar faoliyati sifatida bola yoshiga xos talabchanlikka imkoniyat yaratadi va uning har tomonlama kamol topishiga hissa qo'shadi deb ta'kidlagan edilar. Ritmni his etish deyarli hamma insonlarga xos bo'lgan xususiyatlardir. Chunki ritm har bir harakatning asosini mantiqliq yehnat jarayonining mazmunini tashkil etadigan bo'g'indir. Mehnat harakatlari ritmdan sekin —asta badiiy ritmlar o'sib, rivojlanib borgan, ya'ni Musiqiy, Raqs, nazm va hokazo ritmlar. Ritm hissiyotlari ma'noli, ma'zmunli faoliyat jarayonida tug'iladi va rivojlanib boradi. Shuning uchun ritm hissiyotini umumiy tarzda taraqqiy etib bbo'lmaydi. BU hissiyotning faoliyat hususiyatidan kelib chiqib rivojlantirish zarur.

Shunday savol tug'ilishi tabiiy, ritm hissiyoti tug'risida ba'zi ruhiy realliklar haqida gapirgandek umumiy gapirish mumkinmi? Albatta mumkin. Ammo buning uchun quyidagilarga e'tibor berish zarur: qator konkret ritmik qobiliyatlarning rivojlanishi bu ularning o'ziga xos umumlashmasidir, rivojlanish uchun poydevor eas, ritmikaniing asoschisi shved pedagogi Jal Darkros - ritmni awal butun ohiyati sifatida mustaqil tarbiyalab, so'ngra uning asosida musiqiy, poetik harakat ritmlarini tarbiyalash kerak deb hisoblab juda kata xatoga yo'l qo'ygan edi.

Ritmika bu - xilma-xil musiqa orbrazlariga qarab harakat qilish, dinamik belgilarga (tovushni kuchaytirish, pasaytirish), registrlarga (yuqori, pastki va bir registr orasida) qarab harakatlarini kuchaytirish va sekinlashtirish.

Harakatda meirni, metrik pulsatsiyasini, urug'ini, soda ritmik suratini ajorata olish.

Musiqa frazalariga qarab, harakatlarni o'zgartirish, musiqa xarakteriga qarab mustaqil harakat boshlash. Musiqa harakatlariga qarab, quyidagi ritmik harakatlarni bajaraish;

- tantanali shodiyona yurish (marsh), yumshoq — tekis, yengil ritik yugurish, ildam, shahdam, keng harakat qilish;

- harakat xarakterini o'zgartirib, bir oyoqdan ikkinchi oyoqqa ritmik sakrash (yengil va kuchli);

- harakatni predmet Bilan va predmetsiz (Mayin va chaqqon) bajarish;

- uhitni chamalay bilish, xalq raqslari va milliy laparlar Bilan to'g'ri yurish;

- har xil o'yinlar obrazlarni ifodali aks ettirib bermoq va alashtirmoq (bo'ri, ayiq va qo'rqoq quyon va boshqalar);

- Ritm orqali raqsning nosiz harakatlarini polka qadami, o'zgaruvchi qadam, oyoq urish, o'tirib turish, aylanma harakat qilish; — ayin qo'l harakati, har xil ritmda chapak chalish;

- raqslarni ifodali, shoshmasdan ijro etish;

Quyidagi atamalarni bilish, sho'x o'yin, polka, aylanma harakat, nozik harakat;

Asta sekinlik bilan oddiy ritmik harakatlardan murakkab ritmik harakatlarga o'rgatib boriladi. Yuqorida aytib o'tilganlar asosida bolalarga quyidagi qobiliyatlar namoyon bo'lib boradi:

- asta - sekin xalq qo'shiqlarini inssenirovka qilishga o'rgana boradi;
- milliy o'ynlardagi obrazli harakatlarning yangi variantlarini o'ylab topishga harakat qilsa bo'ladi;
- harakat elementlarini ustalik bilan alashtirishga chaqqon bo'lish malakalari xosil bo'lib boradi;
- harakatni bolalar bop o'ng'ay, sodda absolyut kombinatsiyalarini bajarishga odatlantira boradi.

Bolalar ritmik harakatlar, turli millatlarga oid qo'shiq, o'yin o'rganib borar ekanlar, bu orqali ularda turli millat halqlariga nisbatan do'stlik, vatanparvarlik tuyg'ulari tarbiyalanadi. Ular umumiy uvaffaqiyatdan hursand bo'ladilar, musiqa tinglab o'ynab zavq ola bilishga o'rganadilar. Emotsional his tuyg'ulari uyg'ona boradi, kuy ohangi, Rit tuyg'usi, tembr iva dinamikali ohang usiqalarni zavq bilan tinglash tuyg'usi tarkib topadi.

XX asrning 60 - 70 va 80 - 90 - yillarida maxsus pedagogikaning turli sohalarida maxsus tadqiqotlarni olib borish, rivojlanishda kamchiligi bor bolalar va o'smirlar bilan olib boriladigan korreksion — pedagogik faoliyatiga yangicha yondashish usullari tamoyillari, tashkiliy yorda ko'rsatishning differensial tizimini ishlab chiqishda xam katta muvafaqiyatlarga erishadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Aqli zaif bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab, maktab –internatlar uchun o'quv dasturi.- T.: -RTM.-2018 yil.29-mart. 1-son qarori.
2. Pulatova P.M. Maxsus pedagogika (Oligofrenopedagogika).- T.: - "G'.G'ulom".- 2005 y.
3. Pulatova P.M.-Oligofrenopedagogika.- T.: Nizomiy nomidagi TDPU, Nashriyoti.-2021 y.
4. Pulatova P.M. Intellektual kamchiligi bo'ogan o'quvchilarda sog'lom turmush tarzini shakllantirish- T.: TDPU.-2023 y.
5. Pulatova P.M. Intellektual kamchiligi bo'ogan o'quvchilarda sog'lom turmush tarzini shakllantirish- T.: TDPU.-2023 y.
6. Asqarov, D. (2022). Mukhammas form in the lyrics of Uvaysi. INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 16(09), 5-9.
7. Аскарлов, Д. (2022). Uvaysiy lirikasida muxammas shakli. Современные тенденции инновационного развития науки и образования в глобальном мире, 1(2), 27-31.

8. MUXAMMASI, D. A. A. N. Academic research in educational sciences. 2023. NoConference Proceedings, 1.
9. Asqarov, D. (2024). MUKHAMMAS IN THE LYRICS OF THE RULING POETS. American Journal of Philological Sciences, 4(02), 46-52.
10. Asqarov, D. (2024). AMIRIY MUXAMMASLARIDA QOFIYA. THE THEORY OF RECENT SCIENTIFIC RESEARCH IN THE FIELD OF PEDAGOGY, 2(18), 39-42.
11. Askarov, D. (2022). IN PARTICULAR OF AMIRY'S COMPOSITION OF NAVAI'S GHAZAL.
12. Asqarov, D. (2024). MUXAMMASLARDA BADIY SAN'ATLAR. Инновационные исследования в современном мире: теория и практика, 3(2), 137-139.
13. Asqarov, D. (2023). AMIRIYNING NAVOIYGA MUXAMMASI. Academic research in educational sciences, 4(Conference Proceedings 1), 101-105.
14. Asqarov, D. (2024). ISTIQLOL DAVRI QO 'QON ADABIY MUHITIDA MUXAMMAS. SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 3(26), 196-201.
15. Askarov, D. (2024, September). DIRECT GENRES OF LITERATURE AND LITERARY CRITICISM. In INTERDISCIPLINE INNOVATION AND SCIENTIFIC RESEARCH CONFERENCE (Vol. 2, No. 23, pp. 83-85).
16. N. Q.Abidova Autizm spektrli bolalarni o'qitish va tarbiyalash/o'quv qo'llanma.Toshkent – 2023 y.
17. Qutbiddinov A. N. THE TECHNOLOGY OF FORMING GEOMETRIC CONCEPTS IN PRIMARY CLASS STUDENTS WITH INTELLECTUAL DEFECTS BASED ON THE INNOVATION IDEA //INTEGRATION CLUSTER" ON THE BASIS OF INTERDISCIPLINARY RELATIONSHIPS." International Scientific and Current Research Conferences. – 2022.
18. Qutbiddinov A. N. THE TECHNOLOGY OF FORMING GEOMETRIC CONCEPTS IN PRIMARY CLASS STUDENTS WITH INTELLECTUAL DEFECTS BASED ON THE INNOVATION IDEA" INTEGRATION CLUSTER" ON THE BASIS OF INTERDISCIPLINARY RELATIONSHIPS //International Scientific and Current Research Conferences. – 2022. – C. 241-247.
19. Abidova, N. K. (2023). Psychological and pedagogical study of children with autism. Oriental Journal of Education, 3(03), 61-65.
20. Qutbiddinov, A. N. (2022). Technology of forming geometric concepts in primary class students with intellect defects on the basis of" integration Cluster". Journal of Pharmaceutical Negative Results, 6461-6466.
21. Nazokat, A. (2023). Autizm spektori buzilgan o 'quvchilarning bilish faoliyatining o 'ziga xos xususiyatlari. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences, 412-415.

22. Abidova, Nazokat. "Positive effects of formation of knowledge, skills and skills on the basis of interdisciplinary relations." *Academica: An International Multidisciplinary Research Journal* 11.3 (2021): 2505-2510.

23. Qutbiddinova, A. N. (2024). AUTIZM SPEKTORLI BOLALARDA IJTIMOY-MAISHIY MALAKALARNI RIVOJLANTIRISH: doi. org/10.5281/zenodo. 10555394. ILM-FAN YANGILIKLARI KONFERENSIYASI, 1(1).

24. Obidova, B., & Abidova, N. Q. (2023). RUHIY RIVOJLANISHI SUSTLASHGAN BOLALAR LUGAT BOYLIGINI RIVOJLANTIRISH. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 417-419.

25. Abdupattayeva, D., and N. Q. Abidova. "IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALARNI INKLUZIV TA'LIMGA KIRITISH UCHUN ULARNING OTA-ONALARINI TAYYORLASH YO 'LLARI." QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI (2023): 758-760.

26. No'monjonova, R., & Abidova, N. Q. (2023). IMKONIYATI CHEKLANGAN YOSHLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASH. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 448-450.

27. Sharobidinova F., Abidova N. Q. AUTIZMGA EGA BOLALARNI PSIXOLOGO-PEDAGOGIK O'RGANISH //QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI. – 2023. – C. 761-763.

Ubaydullayeva M., Abidova N. Q. O'ZBEKISTONDA AQLI ZAIF BOLALARNI ERTA TASHXIS QILISH MUAMMOLARI //QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI. – 2023. – C. 764-766.